

*Спеціалізованій вченій раді Д 11.737.02
Донецького державного університету внутрішніх справ
25015 м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1*

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
Деревянка Богдана Володимировича
на дисертацію Ярмоленка Олександра Сергійовича
на тему: «Кредитори у справі про банкрутство»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена глибокими трансформаційними процесами, які переживає національна економіка в умовах повномасштабної збройної агресії та масштабної руйнації виробничої, фінансової й інфраструктурної сфер держави. Війна спричинила системні порушення господарських зв'язків, втрату активів, переміщення підприємств, різке зростання рівня неплатоспроможності не тільки суб'єктів господарювання, а й громадян. У таких умовах процедура банкрутства перестає бути виключно механізмом ліквідації боржника та перетворюється на інструмент економічної стабілізації, збереження економічного потенціалу та справедливого перерозподілу втрат між учасниками ринку. У центрі цієї трансформації опиняється постать кредитора як ключового носія майнового інтересу, чия правова позиція визначає ефективність конкурсного провадження, його економічну результативність та соціальну справедливість. Водночас сучасна модель правового визначення статусу кредиторів в Україні залишається фрагментарною, зорієнтованою переважно на процедурні аспекти визнання вимог, без належного системного осмислення їх ролі в архітектурі провадження.

Особливої ваги дослідження набуває в контексті євроінтеграційного курсу України. Імплементация положень Директиви ЄС 2019/1023 про превентивну

реструктуризацію, звільнення від боргів та підвищення ефективності процедур неплатоспроможності вимагає переосмислення концепції балансу інтересів кредиторів. Перехід до такої моделі потребує глибокого доктринального обґрунтування, що особливо актуально в умовах післявоєнного відновлення економіки та залучення інвестицій.

Таким чином, дослідження правового статусу кредиторів у справі про банкрутство має не лише теоретичне, а й стратегічне значення для формування ефективної моделі відновлення платоспроможності, забезпечення економічної безпеки держави та гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу.

Новизна результатів наукового дослідження.

Дисертація О.С. Ярмоленка є комплексним, концептуально цілісним дослідженням правового статусу кредиторів у справах про банкрутство, виконаним на перетині матеріального та господарсько-процесуального права у межах спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Робота характеризується системністю підходу, поєднанням доктринального аналізу з елементами нормопроекування та спрямованістю на модернізацію інституту неплатоспроможності в умовах трансформації економіки та євроінтеграційного вектору розвитку України. Наукова новизна дослідження є безсумнівною та має фундаментальний характер. Автор вперше в українській доктрині господарського процесуального права: сформулював цілісну динамічну доктрину правового статусу кредитора як багатовимірною учасника спеціального правового режиму; охарактеризував концептуальний підхід до розуміння правового статусу кредиторів; розробив модель динамічної превентивної реструктуризації з поетапною зміною обсягу прав кредиторів залежно від ризикових показників; розробив модель державної підтримки працівників через фонд гарантування виплат. Перераховані результати не є фрагментарними. Вони утворюють єдину, внутрішньо узгоджену систему, яка здатна істотно підвищити ефективність і справедливість процедур банкрутства.

Слід підтримати запропоноване здобувачем визначення кредитора у справі про банкрутство як особи, що має документально підтверджену майнову вимогу до боржника, бере активну або пасивну участь у процедурі з метою захисту своїх інтересів та виконує ключову роль у досягненні балансу приватних і публічних інтересів у процедурі неплатоспроможності (с. 25, 140, 560). Запропоноване визначення є теоретично зрілим та охоплює функціональний вимір ролі кредитора, що відсутній у законодавчому визначенні.

Пізнавально значущою та інноваційною є пропозиція здобувача щодо введення категорії «токенізованих кредиторів», вимоги яких засвідчені цифровими активами, а також розробка механізмів їх інтеграції у процедуру банкрутства (с. 26, 279). У поєднанні з концепцією блокчейн-реєстру вимог кредиторів, інтегрованого з ЄСІТС, та застосуванням смарт-договорів для автоматизованої верифікації вимог (с. 26, 377, 563) ці положення свідчать про здатність автора до доктринального прогнозування розвитку правових відносин. Запропоновані підходи формують нормативну основу для адаптації інституту банкрутства до цифрової трансформації фінансового сектору та створюють передумови для підвищення прозорості й достовірності процедур неплатоспроможності.

Важливою та соціально значущою є концепція поствоєнної санації як спеціального правового режиму у процедурі банкрутства (с. 26, 423, 564). Автор обґрунтовує доцільність тимчасового пом'якшення критеріїв економічної життєздатності боржника з урахуванням прогнозованих грошових потоків, потенціалу відновлення діяльності та можливості залучення міжнародних фінансових інструментів як гарантій задоволення вимог кредиторів. Запропонована модель заповнює нормативну прогалину КУзПБ, який не містить спеціального режиму для боржників, неплатоспроможність яких зумовлена збройним конфліктом, та має стратегічне значення для післявоєнної реконструкції економіки.

Схвальної оцінки заслуговує розробка інституту спільного забезпечення як механізму врегулювання відносин між кількома забезпеченими кредиторами, чії

вимоги обтяжені одним і тим самим майном (с. 28, 450). Запропонований підхід спрямований на зменшення конфліктності між забезпеченими кредиторами та формування чіткої процедури розподілу вартості предмета забезпечення. У цьому ж контексті обґрунтованим є механізм гарантованого мінімального задоволення забезпечених кредиторів за рахунок конкурсної маси у випадку недостатності коштів, отриманих від реалізації заставного майна (с. 26, 521), що сприяє підвищенню стабільності забезпечувальних відносин і передбачуваності правового режиму.

Крім наведених положень, дисертація містить низку інших науково обґрунтованих висновків і пропозицій, які мають значення для подальшого розвитку інституту банкрутства, удосконалення законодавства про неплатоспроможність та формування сучасної моделі захисту прав кредиторів в умовах економічної нестабільності та євроінтеграції.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження. Дослідження змісту дисертації та наукових публікацій здобувача свідчить про логічність і доцільність структури дослідження, що дозволило вірно поставити мету, визначити об'єкт, предмет дослідження та проаналізувати задекларовану тематику.

Структура дисертаційного дослідження О.С. Ярмоленка відповідає визначеній меті. Роботу підготовлено за планом, що складається з чотирьох розділів: перший розкриває теоретико-правові засади дослідження кредиторів, другий – правовий статус кредиторів, третій – особливості реалізації та захисту прав кредиторів на різних стадіях провадження, четвертий – захист прав окремих категорій кредиторів. Виклад результатів дослідження здійснено на належному науково-методичному рівні із застосуванням механізмів та засобів, що спираються на загальнонаукові та спеціально-правові методи пізнання. Слід підкреслити, що методологію дослідження підібрано оптимально: поєднання діалектичного, компаративного, синергетичного та статистичного методів дозволило автору не лише проаналізувати чинне правове регулювання, а й

випередити його розвиток (с. 23-25). Наукові положення та рекомендації є аргументованими, базуються на аналізі думок, позицій та міркувань попередніх дослідників. Після кожного підрозділу, розділу і дисертації загалом сформульовано висновки, у яких висвітлено основні результати роботи, що в цілому відповідають отриманим результатам та мають достатній рівень достовірності.

Список використаних джерел складається із 558 найменувань, серед яких значна частка є іноземними. Наявність посилань на нормативні акти, акти ЄС та матеріали судової практики, зокрема практики Верховного Суду та ЄСПЛ, підтверджує достатню глибину дослідження.

Порівняльно-правовий аналіз здійснено на належному науковому рівні. Здобувач не обмежується описом іноземних моделей, а послідовно виявляє функціональні аналоги між національними інститутами та зарубіжними правопорядками, критично оцінює можливість їх рецепції і на цій основі формулює конкретні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства. Такий підхід забезпечує науковий рівень компаративістики і відрізняє дослідження від простого перекладу іноземного досвіду.

Обґрунтованість зроблених здобувачем висновків і сформульованих пропозицій підтверджується фактом публікації робіт за темою дисертації, які містять елементи наукової новизни. За темою дисертації опубліковано 31 наукову роботу, серед яких статті у вітчизняних фахових виданнях та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних, у тому числі проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus. Здобувач брав участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У цілому дисертацію підготовлено й оформлено науковим стилем, логічно і послідовно у межах плану; наукові статті та тези доповідей відповідають темі дисертаційного дослідження.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних доробок і практичних пропозицій

дисертаційної роботи в освітній, правотворчій та правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження О.С. Ярмоленка можуть бути використані у законотворчій та нормотворчій діяльності у процесі вдосконалення КУзПБ; у правозастосовній діяльності – господарськими судами, арбітражними керуючими та практикуючими юристами під час ведення справ про банкрутство; у науково-дослідницьких цілях – для формування підґрунтя наступних наукових досліджень правовідносин у сфері неплатоспроможності; в освітньому процесі – при викладанні дисциплін «Господарське право», «Господарський процес», «Правове регулювання банкрутства» та при підготовці відповідних навчальних посібників і підручників для студентів юридичних спеціальностей.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій здобувача не було виявлено фактів порушення академічної доброчесності. У текстах дисертації, статей і тез доповідей зроблено посилання на нормативні, наукові, правозастосовні та інші джерела, які належним чином проаналізовано здобувачем. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації та в цілому відображає її структуру і наукові результати.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.С. Ярмоленка, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які потребують відповідей, пояснень, уточнень або наведення додаткових аргументів під час захисту:

1. Здобувач формулює цілісну доктрину правового статусу кредитора як «динамічного та багатовимірного правового явища», що змінюється залежно від стадії провадження та процесуальної активності кредитора (с. 25, 247). Між тим правовий статус як юридична категорія традиційно виконує функцію стабілізатора правових відносин – він забезпечує передбачуваність обсягу прав та

обов'язків суб'єкта, на яку розраховують інші учасники. Виникає питання: якщо правовий статус кредитора змінюється залежно від його процесуальної активності, то чи означає це запровадження прихованої санкції за процесуальну пасивність, яка може бути зумовлена об'єктивними обставинами, зокрема перебуванням на тимчасово окупованій території або обмеженим доступом до правосуддя в умовах воєнного стану?

2. Запропонована у дисертації концепція динамічної превентивної реструктуризації з поетапною трансформацією обсягу прав кредиторів залежно від зміни ризикових показників діяльності боржника є цікавою та теоретично обґрунтованою спробою модернізації підходів до раннього реагування на неплатоспроможність. Така модель загалом відповідає сучасним європейським тенденціям розвитку права неплатоспроможності, зокрема ідеям превентивних процедур, закріплених у праві Європейського Союзу. Разом з тим у дисертації вона представлена переважно на концептуально-доктринальному рівні, тоді як окремі інституційні передумови її практичної реалізації потребують більш детального аналізу. Зокрема, потребує подальшого уточнення питання про механізми раннього виявлення кризових фінансових показників боржника, які могли б слугувати об'єктивною підставою для запуску превентивної процедури. У сучасних правових системах такі механізми зазвичай пов'язані із системами фінансового моніторингу, обов'язками керівників щодо своєчасного реагування на ознаки неплатоспроможності, а також з використанням стандартизованих фінансових індикаторів.

Крім того, дискусійним залишається питання про економічні та правові стимули для добровільного звернення боржника до процедури превентивної реструктуризації. У практиці європейських держав такі стимули формуються через обмеження відповідальності керівників у разі своєчасного ініціювання процедури, тимчасовий мораторій на примусове стягнення, а також через можливість збереження контролю над підприємством (*debtor-in-possession*). У дисертації ці аспекти окреслені лише загально, що дещо ускладнює можливості запропонованої моделі.

Також потребує більш ґрунтовного опрацювання питання про механізми досудової координації між основними групами кредиторів, оскільки саме від рівня їх взаємодії значною мірою залежить ефективність превентивної реструктуризації. Зокрема, доцільним було б детальніше проаналізувати інструменти формування класів кредиторів, механізми узгодження реструктуризаційних планів між ними, а також можливості застосування процедур попередніх угод між кредиторами (intercreditor agreements).

Таким чином, подальше розкриття зазначених інституційних аспектів дозволило б посилити прикладне значення запропонованої концепції динамічної превентивної реструктуризації та зробити її більш придатною для практичного впровадження у національне законодавство про неплатоспроможність. Водночас наведене зауваження не применшує наукової цінності запропонованої автором ідеї, яка становить одну з найбільш інноваційних складових дисертаційного дослідження.

3. Автор обґрунтовує необхідність забезпечення балансу інтересів кредиторів у процедурах банкрутства, підкреслюючи значення узгодження прав та законних інтересів різних учасників провадження. Такий підхід є цілком обґрунтованим, оскільки ефективність процедур неплатоспроможності значною мірою залежить саме від здатності правового механізму забезпечити справедливе співвідношення інтересів кредиторів різних категорій.

Разом з тим у роботі доцільно було б більш детально розглянути механізми врегулювання конфліктів між різними групами кредиторів, зокрема між забезпеченими та незабезпеченими кредиторами, інтереси яких у процедурі банкрутства нерідко є протилежними. У цьому контексті додаткового аналізу могли б потребувати інструменти погодження позицій кредиторів під час прийняття ключових рішень у процедурі, механізми формування класів кредиторів, а також процесуальні способи запобігання домінуванню окремих груп кредиторів під час ухвалення рішень щодо подальшої долі боржника. Більш розгорнуте дослідження зазначених аспектів сприяло б поглибленню аналізу

проблеми балансу інтересів кредиторів та посиленню прикладного значення проведеного дослідження.

4. Однією з найбільш значущих пропозицій дисертації є обґрунтування інституту поствоєнної санації як спеціального правового режиму, спрямованого на відновлення діяльності підприємств, що зазнали негативного впливу воєнних дій. Запропонована концепція є актуальною та своєчасною в умовах воєнного стану та майбутнього економічного відновлення держави.

Разом з тим у роботі критерії застосування такого режиму сформульовані переважно на концептуальному рівні. Зокрема, потребує більш детального опрацювання механізм визначення допустимого рівня збитковості, зумовленого воєнними факторами, а також питання про суб'єктів, уповноважених встановлювати стандарти оцінки економічної життєздатності боржника. Більш чітке визначення цих аспектів сприяло б підвищенню практичної визначеності запропонованого інституту поствоєнної санації.

5. Автор активно використовує порівняльно-правовий метод і звертається до законодавства різних держав, зокрема країн Європейського Союзу, а також інших правових систем світу. Така широка географія порівняльного аналізу є безумовною перевагою роботи, оскільки дозволяє простежити різні моделі регулювання відносин неплатоспроможності та участі кредиторів у відповідних процедурах. Разом з тим у деяких випадках порівняльний аналіз має переважно описовий характер. Посилення його аналітичної складової, зокрема шляхом більш чіткого визначення які саме елементи зарубіжних моделей можуть бути імplementовані в українське законодавство, а які потребують адаптації з урахуванням особливостей національної правової системи, сприяло б підвищенню прикладного значення проведеного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.

Висловлені зауваження в цілому не заперечують концептуальні положення дисертаційного дослідження О.С. Ярмоленка, у своїй більшості стосуються пошуку напрямів подолання дискусійних проблем, значною мірою зумовлені

складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та не заперечують її наукову і практичну цінність. Дисертація Ярмоленка Олександра Сергійовича на тему «Кредитори у справі про банкрутство», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною, а за своїм змістом відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Основні положення наукової новизни знайшли відображення у наукових публікаціях здобувача.

Викладене дає підстави зробити висновок, що дисертаційну роботу «Кредитори у справі про банкрутство» виконано відповідно до вимог, встановлених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 року № 261 (зі змінам і доповненнями), Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, та відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право, а її автор Ярмоленко Олександр Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

провідний науковий співробітник

відділу господарсько-правових досліджень

проблем економічної безпеки,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова

Національної академії наук України»,

доктор юридичних наук, професор

Богдан ДЕРЕВ'ЯНКО

